

**A BELÜGYMINISZTERIUM RENDÉSZETI ÉS KARHATALMI FELADATAI
1920 ÉS 1944 KÖZÖTT²⁰³**

*„Dolgozni, rendet teremteni és takarékoskodni akarok”
(Keresztes – Fischer Ferenc belügyminiszter)*

A Magyar Királyi Belügyminisztériumot az 1867-es kiegyezéskor újra hatályosan elismert 1848. évi III. tc. és az 1867. évi VIII. tc. alapján alakították meg.²⁰⁴ A tárca ezen törvénycikkek alapján működött 1867. március 11-től egészen a nyilas-kormányzat összeomlásáig, vagyis 1945. március végéig. Ügykörét 1867-ben jórészt a megszűnt feudális kormánysszervek, így a feloszlatott Helytartótanács és az addig a bécsi minisztériumok által tárgyalt ügyfélékből alakították ki. Ide sorolták be kezdetben az ország belviszonyainak igazgatására, a közjogra, a rendészetre, a közegészségügyre, a közjólétre és az országos alapokra, valamint saját belső szervezetére, működésére és a minisztérium személyzetére vonatkozó ügyeket. A feloszlatott hatóságok személyzetéből a további szolgálatra át nem vett, valamint a már korábban nyugdíjazott személyeknek ügyei is az új minisztérium hatáskörébe tartoztak. A minisztériumok ügyköre gyakran változott: ezek legfőbb tendenciája a hatáskör állandó bővülése volt. Ezeknek törvények és rendeletek legfontosabb vonása az alsó közigazgatási tisztviselők (főszolgabíró, rendőrkapitány stb.) jogkörének állandó növelése az állampolgárokkal szemben, másrészt az alsó közigazgatási szervek, önkormányzati testületek (vármegyei és városi törvényhatóságok) hatáskörének állandó csökkentése a központi államhatalom, ebben az esetben a Belügyminisztériummal szemben. Mindezeknek a legfontosabb forrásai az országgyűlés által hozott törvények, illetve a kormány és a minisztérium saját hatáskörben kiadott rendeletei. Ezek közül az alábbiakban a téma szempontjából fontosabbakat soroljuk fel:

- 1871. XVIII. tc. a községek rendezéséről;
- 1876. V. tc. a községek rendezéséről szóló törvény módosításáról;
- 1876. XIII. tc. a cseléd és gazda közötti viszony szabályozásáról, a gazdasági munkásokról
- 1876. XIV. tc. a közegészségügy rendezéséről;
- 1877. XX. tc. a gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről;
- 1879. L. tc. a magyar állampolgárság megszerzéséről és elvesztéséről;
- 1881. III. tc. a közbiztonsági szolgálat szervezéséről;

²⁰³ Jelen tanulmány a szerző készülő doktori disszertációjának egyik fejezetének rövidített változata. Célunk egyfajta áttekintés adása volt a Horthy kori Belügyminisztérium VII. osztályának működéséről, de szigorúan csak az 1944. március 19-ei német megszállásig.

²⁰⁴ A tanulmányban citált valamennyi törvény teljes szövege megtalálható a Corpus Iuris Hungarici CD-ROM-on. (Forrás: Pomogyi László (szerk.): Corpus Iuris Hungarici CD. KJK-KERSZÖV, Budapest, 1996.)

- 1885. XV. tc. a megyék háztartásáról;
- 1886. XXI. tc. a törvényhatóságokról;
- 1891. XXXIII. tc. a vármegye közigazgatási rendezéséről;
- 1891. XXI. tc. a fővárosi rendőrségről;
- 1894. XXXIII. tc. az állami anyakönyvezésről;
- 1902. III. tc. a vármegyék pénztári és számvevőségi teendőinek ellátásáról;
- 1903. V. tc. a külföldieknek Magyarország területén lakhatásáról;
- 1903. VIII. tc. a határrendőrségről;
- 1904. 55154. BM. sz. rendelet a sztrájkmozgalmakról;
- 1909. II. tc. a kivándorlásról;
- 1912. LXIII. tc. a kivándorlásról;
- 1914. 5481. ME. sz. rendelet a gyülekezési jog korlátozásáról;
- 1914. XIV. tc. a sajtóról;
- 1919. 5047. ME. sz. rendelet a rendőrség államosításáról;
- 1921. III. tc. az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről;
- 1929. XXX. tc. a közigazgatás rendezéséről;
- 1939. II. tc. a honvédelemről;
- 1939. IV. tc. a zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról.
- 1942. XXII. tc. a vármegyei, városi és községi tisztviselők alkalmazásának, valamint egyes szolgálati viszonyainak átmeneti szabályozásáról és a napszámokról;

A Belügyminisztérium első szervezete az 1867. évi megalapításkor a már vázolt ügyköröknek megfelelően azoknak szakrészekre, illetve szakágazatokra való bontása alapján alakult ki. Ennek alapján az alábbi szervezeti egységekből állt:

- kebelbeli ügyek,
- megyei közjogi ügyek,
- megyei gazdasági ügyek,
- szabad királyi városi ügyek,
- községi ügyek,
- úrbéri és egylet ügyek,
- rendőrségi ügyek,
- ínségi ügyek,
- philantropicus (szociális), országos alapi ügyek,
- közegészségügyi ügyek.

Az ügyosztálybeosztás tekintetében a Belügyminisztérium szervezete állandóan változott részben a minisztérium hatáskörének a növekedése, részben az egyes osztályok ügykörének a változása következtében. 1944-ben az Elnöki osztályon kívül a Belügyminisztériumnak 22 önálló osztálya volt.

1919. március 21-étől 1919. augusztus 1-jéig, a Tanácsköztársaság 133 napja alatt Belügyi Népbiztosság név alatt működött a korábbi Belügyminisztérium. Érdekes talán megjegyezni, hogy a dualista korban még csak egy tucat, addig a Tanácsköztársaság alatt a Belügyi Népbiztosság újabb osztályokkal bővült: a Vörös Őrséggel és a Politikai Nyomozó Osztállyal.²⁰⁵ Mindkét osztály még tucatnyi alosztályra tagolódott, feladatuk pedig elsősorban a belső- illetve a kémelhárítás és a hírszerzés volt. A Tanácsköztársaság regnálása alatt a rendőrség, a csendőrség és a hivatásos tisztikar egy része elfogadta a népbiztosok kormányát; illetve annak bukása után – döntő többségük – pedig beállt az új rendszer régi/új szervezetibe. Az 1919-1920-ban működött szegedi és budapesti belügyminisztériumokat egyesítették 1920 év végén.²⁰⁶ Így most a már kialakult és többé-kevésbé állandó struktúrájú tárca főbb feladatairól, ezen belül is a belső rend fenntartásában játszott szerepéről írunk részletesen.

Mint már említettük a Belügyminisztérium az ellenforradalmi rendszer ideje alatt még jelentős szerepet bírt a szociálpolitika, a népegészségügy és a munkaügy területein is. Ugyanakkor kétségtelen, hogy legfontosabb feladata a belső rend fenntartása, az állam védelme volt. Elég csak egy pillantást vetni, hogy belássuk a tárca széles tevékenységi körét, az 1940-es minisztériumi osztálystruktúrára. Az elnöki osztály mellett működött még törvényelőkészítő, közjogi, vármegyei és községi, városi, igazgatási rendészeti, karhatalmi, közbiztonsági, rendőri büntető, közjóléti és szegényügyi, gyámügyi, társadalombiztosítási, általános egészségügyi, egészségügyi igazgatási, egészségvédelmi és járványügyi, betegellátási és gyermekvédelmi osztály. Az ország belső rendjének fenntartásában a minisztérium VI. karhatalmi, VII. közbiztonsági, és a VIII. rendőri büntető osztályai játszottak kiemelkedő szerepet.

A VI. karhatalmi osztály négy alosztálya tagolódott: a VI/a rendőrségi és a VI/b csendőrségi szolgálati, VI/c csendőrségi személyzeti és VI/d folyamrendészeti alosztályokra. A VI/a alosztály feladata volt a magyar királyi rendőrség összes szervezési, személyi, illetmény és háztartási ügyének intézése. A belügyminiszter ezen az alosztályon keresztül gyakorolta a rendőrség feletti felügyeleti jogát, valamint a felmerülő fegyelmi ügyeket is. Érdekes, de a magyar királyi rendőrség nyugdíjjáradék alapjának és az országos rendőrlegénységi betegsegélyezési alap felügyelete is ezen alosztály feladata volt. A VI/b alosztály alá tartozott a csendőrség valamennyi közbiztonsági szolgálati, létszámelhelyezése, illetmény, minden gazdálkodási és nyugdíjügyek - magyar királyi csendőrség nyugdíjjáradék-alap és országos csendőrlegénységi betegsegélyezési alap - felügyelete, rendezése. A VI/c alosztályhoz a csendőrség személyi, kiképzési és fegyelmi ügyei tartoztak. 1943. január 1. hatállyal a VI/b és VI/c alosztályokból külön, csendőrségi szolgálati osztályt hoztak létre XX. szám alatt. Szintén 1943. január 1-ével kezdte meg működését a minisztérium XXI. lakásügyi osztálya is.²⁰⁷

A VIII. rendőri büntetőosztály fő feladata a rendőri büntetőeljárás és ügyvitel körébe tartozó valamennyi kérdés elintézése, illetve ezen ügyekben a harmadfokú rendőri büntetőbíráskodás. De feladata volt még a büntetőeljárás egységes szabályozása, irányítása,

²⁰⁵ Részletesen lásd: Botos János: A Belügyminisztérium története a Monarchia széthullásától a második világháború végéig. BM Kiadó, Budapest, 1995. 12-14. o.

²⁰⁶ Kovács Tamás: Az ellenforradalmi rendszer politikai rendészetének genezise, 1919-1821. Múltunk 2009/2. szám 73-74. o.

²⁰⁷ A Magyar Királyi Belügyminisztérium vezetését, pontos osztálystruktúráját (vezetők, beosztottak felsorolása stb.) minden évben közzétették az Országos Tisztí Név-és Címtárban. Ez alapján jól követhetőek a szervezeti változások épp úgy, mint a személyi változások.

bizonyos esetekben jogi vélemény adása, valamint a kihágást meghatározó törvény vagy miniszteri rendelet és szabályrendelet-tervezetben, valamint a kihágási jogszabályalkotás. További feladata volt a rendőri büntetőeljárásban a közvád képviselőinek ellátása és a közvád képviselőinek felügyelete, ellenőrzése és irányítása. Végül, de nem utolsó sorban a VIII. osztály feladata volt még az 1929. évi XXX. törvénycikk. 59 § 1. bekezdésének 3. pontja értelmében a Belügyminisztériumban működött kihágási tanácsban elnöklés, bíráskodás és az ezekkel kapcsolatos ügyintézés.

A mindenkori belügyminiszter általában jogi végzettségű, komoly közigazgatási tapasztalattal rendelkező személy volt. A tárca irányítójával szemben kimondatlan, de megkerülhetetlen követelmény volt az ellenforradalmi korban - legalábbis az ország 1944. március 19-ei német megszállásáig -, hogy a kormányzóhoz való hűségéhez nem férhetett semmi kétség.²⁰⁸ Az ellenforradalmi korszak legemblematikusabb szakminisztere Keresztes-Fischer Ferenc volt, aki kétszer is betöltötte a posztot. Politikai felfogása a konzervatív és az angolbarát szavakkal írható le talán a legjobban. Sem neki, sem a szintén Horthy tágabb környezetéhez sorolható testvérének nem férhetett kétség a kormányzóhoz való hűségéhez. A belügyminiszter Keresztes-Fischer a maga módján küzdött az egyre erősödő német befolyás ellen. Ebben elsősorban Sombor-Schweinitzer József rendőr-főkapitányhelyettes és kipróbált emberei számíthatott. Mindezeket is figyelembe véve nem nevezhető a véletlen művének, hogy 1944. március 19-20-án a nevezett három férfit, valamint a Sombor-Schweinitzer embereit a német rendészeti és biztonsági szervek az elsők között tartóztatták le.²⁰⁹

Talán érdemes megnézni azt is, hogy miként alakult a Belügyminisztérium közvetlen alkalmazotti, és ezen belül is a felső vezetői létszám²¹⁰:

Év	Tisztviselői létszám	Felső vezető (II-V. fizetési osztály)
1920/1921	892	24
1924/1925	830	31
1929/1930	890	19
1934/1935	566	23
1939/1940	610	25
1941	625	25

A létszám változásában alapvetően két tényező játszott szerepet. Egyik, hogy a minisztériumot nem egyszer kötelezték törvényileg létszámának csökkentésére. Az 1921. évi I. törvénycikk; majd az 1923. évi XXXV. törvénycikk 20 %-os státuszlevonást tartalmazott; az 1924. évi IV. törvénycikk pedig újabb 12 %-os csökkentést írt elő. Majd az 1929-33-as gazdasági világválság idején újabb racionalizálások zajlottak le, például a korábban önálló, és éppen a belügyből kivált Népjóléti Minisztériumot be, vagy inkább visszaolvasztották a Belügyminisztériumba. Az ország területi gyarapodásai 1938-tól kezdve azonban már a minisztériumi létszám növelését indokolták, de mint az látható: a kormányzat nem esett túlzásba a státusz bővítések területén sem. Szintén érdemes felhívni a

²⁰⁸ Országos Tisztai Név-és Címtár 1921. és 1944. között megjelent számai alapján.

²⁰⁹ Kovács Tamás: Rendőrségi célkeresztben a szélsőjobb. Dr. Sombor-Schweinitzer József feljegyzése a szélsőjobb oldali mozgalmakról, 1932-1943., Gondolat, Budapest, 2009. 13. o.

²¹⁰ Botos: i. m. 57. o.

figyelmet arra, hogy az un. közép- és felsővezetők aránya – az egész ellenforradalmi korszakban – még az 5%-ot sem érte a teljes minisztériumi dolgozói létszámhoz képest.

A VII. közbiztonsági osztály működése

Az előbbi fejezetben említett három osztály közül is kiemelkedett fontosságát tekintve a VII. közbiztonsági osztály. Az osztály vezetését egy, a mindenkori belügyminiszter abszolút bizalmát élvező ember láthatta csak el. Maga az osztály számos átszervezést élt át az ellenforradalmi rendszer ideje alatt, az alábbiakban az 1940-es évekre kialakult és 1944-március 19-éig működött szervezeti struktúráját mutatjuk be. A VII. osztály 3 alosztályból állt, úgy mint: „a” közbiztonsági, „b” egyesületi és „c” Külföldiek Ellenőrző Központi Hatóság (KEOKH) alosztályokból. 1944. június 6. és szeptember 20. között működött még egy negyedik, „d” jelű alosztály. Ennek a politikai alosztálynak volt a feladata az államhatalommal szembenálló szervezetek, mozgalmak és személyek felderítése és elfogása. Amikor azonban Benczós Miklós átvette a tárca irányítását, 1944. szeptember 20-án, az egyik első feladata volt a d alosztály megszüntetése. 1944. október 15-ei nyilas puccs után a közbiztonsági osztályon kebelén belül újfent létrehoztak egy, „d” jelölésű osztályt, Nemzeti Számonkérő Szervezet néven.²¹¹ Az egyes alosztályok élén általában miniszteri tanácsos, vagy miniszteri osztály tanácsos besorolású köztisztviselő állt. A VII. osztályt 1941. július 1-től Pásztóy Ámon – korábbi KEOKH vezető - irányította. Pásztóy posztját de facto a német megszállásig, de iure a nyilas hatalomátvételig betöltötte.²¹² A vezetése alatt álló osztály 3 alosztályát az alábbi személyek irányították (1944. október 15-ig):

- VII. a. alosztály v. Benczur-Ürmösy Gábor miniszteri osztály tanácsos
- VII. b. alosztály v. Páskándy János miniszteri tanácsos
- VII. c. alosztály v. Siménfalvy Sándor miniszteri tanácsos

Az egyes alosztályok a hatékonyabb és átláthatóbb munkavégzés miatt további egységekre, referátumokra tagolódtak élükön az adott kérdéskör elismert szakértőjével.

A VII. a. alosztály 6 további referátumra tagolódtott. Az „a” jelzésű politikai rendészeti ügykörön belül kezelték a kiemelt, és emiatt „res” (= reservált) minőségű ügyeket. Itt folyt a politikai nyilvántartások vezetése, kiegészítése és meghatározott rend szerinti selejtezése is. Ugyancsak ebbe az ügykörbe tartozott a prioritási évkönyv és az évente megjelenő un. „Fekete Könyv” összeállítása és szerkesztése is. Az 1940-es években azonban a „Fekete Könyvet” már évente legalább egyszer pótkötettel is kiegészítették, amelynek összeállítása szintén a VII. a. alosztály ezen referátumának feladata volt. Az ügykör vezetője Kemény István rendőrfőtanácsos volt, aki tekintettel beosztásának fontosságára, főkapitány-helyettesi címmel is bírt. Munkáját több mint húsz évig ellátta, vagyis a kor valamennyi miniszterelnökét és belügyminiszterét kiszolgált.

²¹¹ A Nemzeti Számonkérő Szék működéséről részletesen lásd: Kovács Tamás: A Nemzeti Számonkérő Különítmény. Múltunk, 2006/3. szám 71-10. o.

²¹² A német megszállás másnapján betegállományba vonult, és abban maradt egészen 1944. október 15-éig. A nyilas hatalomátvétel után Vajna Gábor nyilas belügyminiszter szinte azonnal leváltotta Pásztóyt.

Alárendeltségében két rendőrfelügyelő és irodai munkára beosztott detektív volt, utóbbiak fő feladata a nyilvántartások kezelése volt.²¹³

Görgényi János rendőrtanácsos irányítása alatt állt a „b” jelű, határrendészeti ügykör. Feladata volt a különböző rendészeti szervek (vámszak, határőrség, rendőrség) közötti együttműködés zavartalan voltának biztosítása, határátkelő helyek kijelölése, ezzel kapcsolatos egyezmények előkészítése.²¹⁴

Pusztay Viktor rendőrfőtanácsos vezetése alatt két ügykör is állt. A „c” sajtórendészeti és a „d” robbanószer és lőszerszállítások ügykörei. A sajtórendészeti ügykör némiképp csak kiegészítése volt a miniszterelnökségi sajtóosztálynak. Közvetlen Pusztay hatáskörébe tartozott az egyes sajtótermékek utcai terjesztésének engedélyezése, illetve ezek visszavonása, sajtótermékek időleges vagy végérvényes betiltásának előkészítése. A végső döntés joga ezekben az ügyekben ugyanis a minisztertanácsnak, de legalább is a belügyminiszternek volt fenntartva.

Külön ügykör volt – „e” jelzéssel – a gyülekezési. Fontosságát az adta, hogy különleges, illetve kiemelt helyzetekben a gyülekezési jogot az állam korlátozhatta. Az ügykörnek nem volt külön referense, mivel a gyülekezések megtartását elvileg első fokon az illetékes rendőrhatalóságok engedélyezték, de a döntés jogát a belügyminiszter magának tartotta fent. A gyakorlatban ez azt jelentette, hogy a kérelem beérkezése után az illetékes rendőrhatalóság vezetője telefonon jelentette az osztály vezetőjének, és a miniszter döntését kérte. Miután a miniszteri döntés megszületett, ezt közölte a rendőrség illetékeseivel, aki ezt határozatba foglalta, majd kihirdette. A korlátozott jogállam jeleként értékelhetjük, hogy a döntés ellen lehetett fellebbezést benyújtani. Azonban ez teljesen felesleges volt, mivel a fellebbezéssel kapcsolatos döntés meghozatala úgy elhúzódott, hogy az nem érkezett meg a gyűlés időpontjára. Vagyis ha a hatalom úgy döntött, akkor egyszerűen jogi-adminisztratív úton megakadályozhatott bármilyen gyűlést.²¹⁵

Szintén a VII. a. alosztály hatáskörébe tartoztak az internálási és rendőri felügyelet alá helyezési ügyek („f” ügykör). Az ügykör a háború alatt kiemelt fontosságú volt, irányítója azonban viszonylag gyakran változott. A vezető jellemzően rendőrkapitány vagy rendőrtanácsos rendfokozatban állt. Ha jól meggondoljuk itt is egyfajta sajátos hatalom és döntési felelősség megosztás érvényesült a Belügyminisztérium, illetve maga a belügyminiszter, a VII. a. alosztály, és a rendőrség között. A határozatot első fokon ugyanis az illetékes rendőrhatalóságok, vagyis rendőrkapitányságok vagy szolgabírók hozták meg. Fellebbezni természetesen lehetett, ekkor vagy a vidéki főkapitány, vagy az alispán járt el, a főváros területén pedig maga a belügyminiszter. A vidéki főkapitány és az alispán határozatával szemben felülvizsgálati kérelemmel lehetett fordulni a belügyminisztériumhoz. Így – mivel természetesen minden elítélt megpróbálta az internálást vagy a rendőri felügyeletet elkerülni – minden ügy előbb vagy utóbb a minisztériumban kötött ki.²¹⁶

A vonatkozó jogszabály lehetőséget biztosított a belügyminiszternek, hogy mint legfőbb rendőrhatalóság, maga is elrendelhesse internálást. Internálási ügyek döntő többségében Benczur-Ürmösy Gábornak referálta az ügyek előadói. Kivételt képeztek ez alól a politikai pártok által támogatott felülvizsgálati kérelmek. Ezen esetekben ugyanis Pásztóy Ámonnak referáltak, aki ezeket tovább vitte a belügyminiszter elé. A végső

²¹³ Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (továbbiakban: ABTL). V-103599. 72. o.

²¹⁴ ABTL V-103599. 72. o.

²¹⁵ ABTL V-103599. 73. o.

²¹⁶ ABTL V-103599. 73. o.

döntések is csak a belügyminiszter tájékoztatása – és vélelmezhetően véleményének erőteljes figyelembe vétele – után történtek meg. Ezeknek az ügyeknek a kezeléséről érdekes képet ad Pásztóy Ámon háború utáni feljegyzése: „A politikai pártok /Szoc. Dem. Párt, kormány párt, kiscgazda párt, nyilas párt/ egy-egy meghatalmazottja átadott a Belügyminiszternek egy névjegyzéket, a pártjukhoz tartozó internáltakról, rendőri felügyeletesekről, kérve az internálás, rendőri felügyelet megszüntetését. A jegyzékbe foglalt ügyeket áttanulmányoztam, a miniszternek referáltam, a döntést, mielőtt még írásbeli határozatot az osztály hozott volna, a párt megbízottjával – irodai helységembe rendelve – közöltem. Ha a párt meghatalmazottja tudomásul vette a döntéseket, a határozat soron kívül kibocsájtattott. Ha egyesekre a döntést sérelmezte, esetleg újabb döntésre terjesztettem elő a Belügyminiszternél. Megtörtént számtalanszor, hogy a referátumot az érdekelt pártfőrfi is meghívott, hogy argumentumát a miniszternél személyesen előadhassa.”²¹⁷

Az internálások és a rendőrhatalósági felügyeletek leginkább a Szociáldemokrata Pártot és a Nyilaskeresztes Pártot érintették. Ilyen ügyekben szociáldemokrata részről Szeder Ferenc, míg a nyilasoktól Vajna Gábor járt el leggyakrabban a Belügyminisztériumban.²¹⁸

A VII. osztályon belül a „b” alosztály foglalkozott az egyesületi ügyekkel. Ez nem csak a meglévő egyesületek fölötti ellenőrzési jog gyakorlását jelentette, hanem újak alapításának, működési szabályzatának jóváhagyását is. Az alosztály vezetője, Páskándy János szinte az egész korszakban posztján volt, így az ügykört kiválóan ismerte. A minisztériumon belüli sajátos viszonyokat jelzi, hogy Páskándy általában közvetlen a belügyminiszternek számolt be a legújabb eseményekről, illetve az egyes ügyek fejleményeiről. Kivételes esetekben maga Pásztóy Ámon is tárgyalt a miniszterrel egy-egy esetről: például 1943-ban a betiltott cionista egyesület ügyében, pontosabban annak újraindítása miatt tartott megbeszélést Keresztes-Fischer Ferencsel.²¹⁹ Az egyesületek közvetlen felügyelete a területileg illetékes törvényhatósági – tehát polgármesteri vagy alispáni – hatáskörbe tartozott. Azonban e mellett a rendőrhatalóságnak is volt némi betekintése az egyes egyesületek ügyeibe, belső életébe. Pásztóy szerint: „Egyetlen rendőrhatalóság előtt nem lehet közömbös, hogy a területén működő egyesületek minő magatartást tanúsítanak. Az egyesülési jog szabadságával nem fér össze, hogy a rendőrség komoly indok nélkül beavatkozzon életébe, a rendőrségnek tehát ha jelen is van, észrevétlenül kell jelen lennie. Jelenlétét úgy oldotta meg, hogy konfidens [ügynököt – K. T.] küldött be az egyesületbe tagként, aki az egyesületi életben részt vett, annak minden életnyilvánulásáról tudomást szerzett, s így hű képet tudott adni az egyesület életéről.”²²⁰

BM VII. C. Alosztály, avagy a KEOKH

A Magyar Királyi Belügyminisztérium Külföldiek Ellenőrző Országos Központi Hatóságát [KEOKH] az 1930. évi XXVIII. tc. hívta életre.²²¹ A szervezet létrehozója Pásztóy Ámon volt, aki Scitovszky Béla belügyminiszter utasítására tanulmányozta a svájci

²¹⁷ ABTL V-103599. 73. o.

²¹⁸ ABTL V-103599. 73. o.

²¹⁹ Részletesen lásd: Novák Attila: Cionisták, baloldaliak, államrezon (Cionizmus és államhatalom a 30'-as évek Magyarországon) Századok. 1996. 1341-1392. o.

²²⁰ ABTL V-103599. 76. o.

²²¹ Megjegyezzük, hogy a KEOKH feladatait először az 1903. évi V. törvénycikk végrehajtási utasításainak kiegészítésével óhajtották rendezni. Ezek is Pásztóy nevéhez köthetőek 100000. és 101000 Bm/1930 számok alatt.

idegenrendészeti rendszert [Fremden Büro]; majd ennek fényében elkészítette annak magyar változatát is. A KEOKH feladatát az említett törvény az alábbiak szerint határozta meg:

„A hatóság az 1930: XXVIII. t-c. 2. §-a alapján a belügyminiszter nevében jár el: A határátlépéssel és az utazási okmányok láttamozásával kapcsolatos ügyek (határátlépésnek az általános határátlépő helyeken kívüli engedélyezése, az útlevél-kötelezettség alóli felmentés, az előzetes útlevél-láttamozás alóli felmentés, utólagos láttamozások.)

Külföldiek nyilvántartása, munkavállalási ügyei, az időnkénti jelentkezésre kötelezettek ügyei és tartózkodási helyük kijelölése.

A visszatérési tilalom alatt állók beutazásának engedélyezésével kapcsolatos ügyek. A beköltözési engedély iránti kérelmek véleményezése.

Kiutazási ügyekben határozathozatal, illetőleg a beadott fellebbezések elbírálása.

A kettőnél több külföldit foglalkoztató munkahelyek feletti főfelügyelet.

A határátlépéssel kapcsolatban személyes jelentkezésre kötelezettek ügyei.

Ideiglenes tartózkodások tudomásulvétele, állandó lakhatás engedélyezése.

A visszahonosítási kérelmek véleményezése. A kényszereltávozások végrehajtásával kapcsolatban diplomáciai levelezések lebonyolítása.”

A KEOKH létrejöttkor önálló, osztályok közé be nem sorolt hatóságként működött. Ez az állapot azonban csak alig 2 évig tartott. A szervezet 1932-ben már a Magyar Királyi Belügyminisztérium VIII. b alosztálya néven jelent meg a minisztérium szervezeti felépítésében. Első vezetője dr. Folyovich József miniszteri osztálytanácsos (később miniszteri osztálytanácsos miniszteri tanácsosi címmel és jogkörrel) volt, helyettese pedig dr. Polczer (később Pásztóy) Ámon miniszteri titkár, miniszteri osztálytanácsosi címmel és jogkörrel. Az iratanyagok szűkössége folytán a központi irányításról csupán egy 1938-as szervezeti séma található. E szerint a KEOKH vezetője Dr. Pásztóy Ámon miniszteri tanácsos, aki 1938. július 1-től töltötte be ezt a posztot egészen 1941. július 1-ig, amíg helyettesei: Siménfalvi Sándor miniszteri tanácsos, helyettes vezető és Marossy Ferenc miniszteri tanácsos, helyettes vezető. A KEOKH hivatalosan 1941-től lett a Magyar Királyi Belügyminisztérium VII. c. alosztálya, de ekkor már vitéz Siménfalvy Sándor miniszteri osztálytanácsos a Hatóság vezetője. Az ő helyettesei Sándor Jenő miniszteri tanácsos és Szentkláray Emil miniszteri osztálytanácsos voltak.²²²

Látható, hogy a KEOKH kiépítése és helyének megtalálása a magyar hivatali-rendészeti szisztémában több évet vett igénybe. A KEOKH élén osztályfőnök állt, aki a belügyminiszter nevében intézkedhetett. A törvény a Hatóság vezetőjét és helyettes vezetőjét ismertette el a hatóságnak. Ügyintéző hatásköre a törvényben rejlik, rendelkezéseit a „*miniszter helyett*” hozta. Fontos hangsúlyozni, hogy egyetlen más miniszteriális osztályvezető sem rendelkezett hasonló jogkörrel. A többi osztály ügyintézői jogkörét ugyanis a „*miniszter rendeletéből*” gyakorolta. A KEOKH vezetője tehát a törvény által hatáskörébe utalt ügyekben önállóan járhatott el, utasítani pedig csak a mindenkori belügyminiszternek volt joga. Szervezetileg is ezért illesztették a VII. osztályba, mivel a fölött a belügyminiszter közvetlenül gyakorolta a felügyeletet.²²³ Pásztóy ennek magyarázatát az alábbiakban adta meg a háború után: „*Az ügyek mikénti intézkedésébe a közbiztonsági osztály nem folyt be, beavatkozása a törvény értelmében illetéktelen*

²²² ABTL V-103599. 83. o.

²²³ ABTL V-103599. 84. o.

*beavatkozásnak volt volna tekinthető. A felügyeleti jogkör, ami a közbiztonsági osztály vezetőjét a KEOKH felett megillette, szűk körben mozgott: a KEOKH működése ellen felhozott indokolt panaszok megvizsgálása, illetve a panaszok miniszter elé juttatása volt.*²²⁴

Természetesen informális utasítások lehettek, különösen annak a ténynek a fényében, hogy a KEOKH alapítója 1937-től a BM. VII. közbiztonsági osztály vezetője lett. A Hatóság a következő néhány évben egy valóban országos kiterjedésű és a külföldiek jelentékeny része által rettegett intézménnyé vált. A KEOKH alapvetően két fő szervezeti egységből állt. Egyrészt a Budapesten, a Belügyminisztérium kebelében működő egységből, másrészt a vidéki kirendeltségeken dolgozó – általában rendőrségi állományba tartozó – munkatársakból. Az ügyek intézésébe, kezelésébe a közbiztonsági osztály hivatalosan nem szólt bele. A KEOKH elleni panaszokkal közvetlenül a belügyminiszterhez lehetett beadni. Érdekes gyakorlat alakult ki. A belügyminiszter a panaszok egy részét ugyanis leutalta a VII. osztály vezetőjének kivizsgálásra. Aki vizsgálatának eredményéről a KEOKH vezetőjét magánlevélben tájékoztatta aztán.²²⁵ Hasonlóan egy sajátos eset volt, amikor Keresztes-Fischer belügyminiszter egy aktacsomót adott Pásztóynak, amelybe „véletlenül” belekerült Peyer Károly szociáldemokrata politikus feljelentése is. Az abban leírtak szerint Pásztóy egy ügyvéd barátját úgy segíti, hogy akiket ő képvisel internálási ügyekben, azoknak ügyét gyorsan és kedvezően bírálja el. Az esetből skandalum lett: a felek kölcsönös vádaskodásának és minősítéseinek özönét, és sértődések garmadáját felsorolni is hosszú lenne.²²⁶ Ez az eljárás jó példa a Belügyminisztériumban kialakult és alapvetően köztudott sajátos személyi és hivatali viszonyokra.

Források hiányában és a meglévők szétszórtsága miatt nehéz rekonstruálni a hivatal pontos felépítését és napi szintű hivatali működését. A belügyminisztériumban valamint a nagyobb határközei, határszéli városokban működő KEOKH irodák feladat széles körű volt, különösen az Anschluss, Csehszlovákia szétesése, majd pedig Lengyelország és a Szovjetunió megtámadása után.²²⁷ A budapesti KEOKH központban, 1939-ben összesen 80 ember dolgozott, aki közül 3 fő irányította az alosztály működését, 21-en pedig napi szinten irányították és összesítették a nyomozó munkát, illetve annak eredményeit.²²⁸ A napi munkát az alábbiakban felsorolt négy csoportra szignálták ki:²²⁹

I. Utazási, vízum, tartózkodási engedély ügyek csoportja:

Glaser Elemér rendőrtanácsos

Tamásfalvy Gyula rendőrtanácsos

II. Lakhatási engedélyek, kiutasítás ügyek csoportja:

Kiss Árpád rendőrtanácsos

²²⁴ ABTL V-103599. 84. o.

²²⁵ ABTL V-103599. 84. o.

²²⁶ ABTL V-103599. 85 o.

²²⁷ Jelen dolgozat kereteibe nem fért bele, hogy a KEOKH vidéki kirendeltségeinek tevékenységéről is írjunk. Mindenesetre érdemes összehasonlítani, hogy 1940-ben és 1943-ban hol működött a KEOKH-nak ilyen kirendeltsége. 1940-ben Balassagyarmaton, Gyulán, Makón, Miskolcon, Nyíregyházán, Sátoraljaújhelyen és Szombathelyen; amíg '43-ban Csíkszeredán, Esztergomban, Kassán, Kolozsvárott, Máramaroszigeten, Nagyváradon és Újvidéken volt KEOKH kirendeltség.

²²⁸ ABTL A-608. 68. o.

²²⁹ ABTL V-122405. 133. o.

A KEOKH szinte a kezdetektől fogva alapvetően ellenséget, illetve kémet, kémgyanús elemet látott valamennyi külföldiben. Különösen igaz volt ez a vélelme, ha Jugoszlávia, Csehszlovákia vagy Románia felől érkezett az illető, nem is szólva az esetleges szovjet állampolgárokról. A KEOKH razziaíról nehéz teljes képet alkotni iratok hiányában, az azonban kijelenthető, hogy ezekről rendszeresen készültek kimutatások, illetve összesítő jelentések. Érdemes megjegyezni, hogy a jelentésekben minden alkalommal kitértek arra, hogy a razzia során hány zsidó vallású embert állítottak elő, illetve utasítottak ki. A Hatóság 1934. és 1936. közötti razziaíról mindössze egy, 1936. október 26. keltezéssel készített feljegyzés ad áttekintést. A felsorolt 9 razzia során 4391 előállított személy 29,3%-át, azaz 1287 főt vontak valamilyen hatósági eljárás alá.²³²

Időpont	Terület	Előállítottak	Eljárás alá vontak
1934. április 24-27.	Zemplén, Abaúj-Torna, Borsod, Gömör-Kishont, Szabolcs, Ung, Szatmár, Ugozca, Bereg, Hajdú megyék	1125	280
1934. május 24-25.	Nógrád-Hont, Heves megyék, Vác város	612	150
1934. június 13-15.	Csanád-Arad-Torontál megye, Makó város	212	84
1934. június 19-20.	Vas, Sopron megyék, Pápa város	312	118
1934. június 26-27.	Bihar, Szabolcs, Bereg, Ugozca megyék	187	68
1935. június 18-19.	Szabolcs, Ung, Szatmár, Ugozca megyék	117	34
1935. november 5-7.	Zemplén, Abaúj-Torna, Borsod, Gömör-Kishont, Szabolcs, Ung, Szatmár, Ugozca, Bereg megyék	1549	472
1935. november 12-13.	Pápa, Magyaróvár városok, Celldömölk, Kapuvár nagyközségek	73	21
1936. február 25.	Budapest	204	60

Egy 1936. április 22-ei keltezésű jelentés szerint 1920-1935 között kiutasított külföldi, izraelita vallású állampolgárok száma: 7101, ebből „keleti” (vagyis: lengyel, orosz, ukrán, belorusz) 3940 fő volt. Legtöbbjüket 1920-ban és 1921-ben utasították ki a Magyar Királyság területéről, ekkor 1336, illetve 1452 főt. A legkevesebbet 1931-ben, összesen 165

²³² Magyar Országos Levéltár (továbbiakban: MOL) K-492. 777 o.

személyt. Az iraton található ceruzás bejegyzés szerint 1936-ra vonatkozóan: összes ilyen kiutasított száma: 274 fő volt, ebből „keleti” mindössze 46.²³³

Rövid áttekintésünkben vázoltuk a Horthy kori tulajdonképpeni magyar belső elhárítás szervezetét, működésének néhány elemét. Talán már ennyiből is kiderült, hogy a korabeli Belügyminisztérium hatékony működéséhez nem fért kétség már a korszakban sem. Az azonban már egy másik tanulmány feladata, hogy elemezze a minisztérium politikájának változását az 1944. március 19-ei német megszállás után. Ugyancsak egy másik munka feladata lenne annak elemzése is, hogy a KEOKH miként vált 1944-re a Magyarországra menekült, vagy az itt ragadt külföldiek egyfajta mentsvára...

²³³ MOL K-492. 778 o.